

**TREBALL FINAL DE GRAU EN MESTRA
D'EDUCACIÓ INFANTIL**

**ESTUDI DE L'ESCOLA RURAL DE L'ÀREA
DEL PENYAGOLOSA A TRAVÉS DE LES
HISTÒRIES DE VIDA.**

Balma Traver Salvador

Francisco Javier Cantos Aldaz

Teoria i Història de l'Educació

Curs acadèmic: 2017/2018

ÍNDEX

Resum	1
Justificació	2
Introducció	3
1 Marc teòric.....	4
1.1 Què és l'escola rural?	4
1.1.1 Característiques.....	4
1.1.2 Tipus i organització	5
1.1.3 El context rural.....	6
1.2 Antecedents i legislacions que afectaren l'escola rural	7
1.2.1 Dècada dels 70.....	7
1.2.2 Dècada dels 80.....	8
1.2.3 Dècada dels 90.....	9
1.2.4 Del 2000 a l'actualitat	10
1.3 Llums i ombres de l'escola rural.....	10
2 Metodologia	11
2.1 Procés de la investigació	11
2.2 Context del penyagolosa	12
2.3 Històries de vida. Records de l'escola rural al Penyagolosa	14
2.3.1 Les infraestructures	14
2.3.2 Els recursos materials.....	15
2.3.3 Els recursos humans	15
2.3.4 Metodologies	16
2.3.5 L'alumnat.....	16
2.3.6 Com han afectat les lleis educatives en aquesta zona	17
2.3.7 Avantatges i inconvenients de l'escola rural al Penyagolosa.....	18
2.3.8 Perspectives de futur per a l'escola de Vistabella	18
3 Conclusions	19
Bibliografia.....	21

AGRAÏMENTS

Moltes gràcies a tots els entrevistats, ja que sense els vostres records i experiències aquest treball no haguera sigut possible. Gràcies per obrir-me les portes al vostre passat i present.

A l'Ajuntament de Vistabella i l'Ajuntament de Xodos, i, especialment, a l'Arxiu de Vistabella, en el qual s'esdevé un treball tan fonamental com és el manteniment de la història d'un poble. Finalment, també m'agradaria donar les gràcies al CRA del Penyagolosa i a tots aquells que hui en dia continuen lluitant i apostant pels nostres entorns rurals.

RESUM

En el present treball de final de grau es pretén aportar una síntesi i reflexió sobre l'escola rural a escala nacional, les seues característiques, tipus, organització i les seues llums i ombres. A més a més, es tracta la seua transformació al llarg de les dècades en l'àmbit històric, els moments pels quals ha passat i la influència de les lleis educatives sobre aquests tipus d'escoles. Altrament, també s'analitza el context social i cultural en el qual es troben, el context rural, i alguns dels canvis que s'han esdevingut en aquest, amb uns elements bastant característics en gran part de la geografia espanyola.

Per l'altra banda, mitjançant la metodologia d'investigació de les històries de vida, també es tracta la situació de l'escola rural d'una zona més concreta, com és el cas d'aquesta en les poblacions situades a les faldes del Gegant de Pedra, la muntanya insígnia de la Comunitat Valenciana. Una revisió de la seua transformació des de la dècada dels 70 fins a l'actualitat, transcorrent pels seus canvis a l'àmbit de les infraestructures, recursos materials i humans, en les metodologies emprades i en les lleis educatives que l'han afectat. A més a més, també s'identifiquen els avantatges i inconvenients i la seua perspectiva de futur en la zona estudiada.

Paraules clau: història de l'educació, escola rural, històries de vida, CRA del Penyagolosa, Vistabella del Maestrat

Abstract:

The aim of this dissertation is to provide a synthesis and to reflect about rural schools in Spain: their features, the existing types of schools, their organisation and their positive and negative aspects. Moreover, we will examine the transformations that such schools have undergone throughout history, as well as the various historical moments they have been through and the influence that education laws have had on them. In addition, we will examine their social and cultural background and its changes, as well as the characteristic elements of such areas in most of the country.

On the other hand, the investigation, which has been conducted using the life histories methodology, will focus on the situation of rural schools in a specific area: the villages located at the foot of Penyagolosa, one of the most important mountains in the Valencian Community. We will review its transformation during the period from the seventies until the present time as well as the changes in its infrastructure, material and human resources, the methodologies used and the education laws that have had an impact on it. Furthermore, its advantages and disadvantages will be displayed, together with its future prospects in the study area.

Key words: history of education, rural school, life history, CRA del Penyagolosa, Vistabella del Maestrat

JUSTIFICACIÓ

La present investigació forma part del Treball de Final de Grau del títol en Mestre/a d'Educació Infantil de la Universitat Jaume I i té com a objectiu principal analitzar la situació de l'escola rural en Espanya, més concretament de les zones i poblacions properes al Penyagolosa, muntanya emblemàtica de la Comunitat Valenciana, i reflexionar sobre l'estat actual i els desafiaments als quals s'enfronta diàriament.

L'escola rural ha anat passant per molts canvis i modificacions fins a arribar a la seua situació actual. Antigament, comptava amb bastant alumnat per a omplir les seues aules, però a partir de l'inici de l'èxode rural, moltes famílies decidiren migrar a les ciutats per a poder aconseguir un millor treball i unes millors condicions de vida. D'aquesta manera començà un despoblament massiu de les zones d'interior i, al mateix temps, la marxa de l'alumnat de les escoles que allí existien. Actualment en moltes poblacions d'interior continuen tenint aquest problema, hi ha una gran manca de xiquets i xiquetes i, per tant, les escoles rurals d'aquestes àrees es troben en una situació molt complicada, ja que s'enfronten, si no apareixen més xiquets i xiquetes, al seu imminent tancament.

L'escola rural ha sigut un pilar fonamental per a acostar l'educació al l'alumnat de les xicotetes poblacions del país. Actualment, moltes escoles rurals es mantenen amb el mínim d'alumnat estipulat per la llei, i esperen cada dia que alguna família arribi al poble per a poder mantenir oberta l'escola durant un any més, sempre intentant aportar als xiquets i xiquetes d'aquestes localitats una educació de qualitat. Però, tot i els esforços de les comunitats educatives d'aquestes zones rurals, és cert que un dret tan essencial com és l'accés a l'educació es complica.

El despoblament és un dels problemes més comuns als quals s'enfronten totes les escoles rurals actuals, ja que, si en una localitat no hi ha suficients xiquets i xiquetes, no es pot mantenir una escola oberta, i aquests es veuen obligats a desplaçar-se a altres localitats veïnes, algunes a molts kilòmetres de distància per a poder acudir a l'escola. I, en canvi, aquelles que sí que tenen suficient alumnat, es veuen obligats a crear vincles entre les escoles rurals de la zona per a ajudar-se i poder aconseguir una educació de qualitat per al seu alumnat. Amb aquests vincles entre escoles rurals sorgiren els anomenats CRA, Centres Rurals Agrupats, els quals comparteixen l'equip directiu i els especialistes.

Aquest treball d'investigació té la finalitat de transmetre a tota la comunitat educativa el valor i la importància de l'escola rural en l'actualitat. Els seus punts forts i aspectes interessants a traslladar a altres escoles amb major nombre d'alumnat, però també les seues ombres i punts febles, ja que aquest model d'escola es troba en perill de desaparèixer. La perspectiva de l'escola rural plantejada en la present investigació pot ser molt rellevant per als futurs i futures mestres, ja que acostia un tipus d'escola que passa desapercebut en gran part dels plans d'estudis universitaris del grau de mestre i mestra, tant d'infantil com de primària. Tot docent hauria de conèixer aquesta realitat, estar

sensibilitzats dels dèficits als quals s'enfronta l'escola rural per poder ser capaços d'aportar una educació de qualitat a aquestes zones.

A més a més, els estudis i investigacions referents a l'escola rural són escassos i quasi inexistents, no són excessives els i les professionals que han intentat reflexionar i plasmar les necessitats de les escoles rurals. Hi ha molt pocs estudis sobre l'escola rural, i és per aquesta raó, entre moltes d'altres, que aquest TFG pot considerar-se un treball innovador i rellevant. Rellevant per a tots aquells que s'interessen i volen conèixer la situació i les característiques de l'escola en les zones rurals, però especialment per a tots aquells i aquelles estudiants del grau de mestre o mestra que no tenen l'oportunitat d'accedir a l'experiència de realitzar unes pràctiques en aquest tipus d'escola.

INTRODUCCIÓ

En aquest treball es plasma l'evolució de l'escola rural al llarg de les dècades, concretament, des dels 70 fins hui dia, les lleis, els moviments migratoris, les concepcions i formes de vida, els efectes que aquestes han tingut en l'escola de les zones rurals, i com s'han anat transformant fins a arribar a la situació actual. A més a més, s'intenta mostrar i reflexionar sobre les característiques actuals de l'escola rural, la seua organització i els tipus d'escoles rurals existents hui en dia. Per l'altra banda, també es tracten dades i estudis que mostren els avantatges d'aquest tipus d'escoles, com, tot i no ser un dels focus prioritaris de les inversions de l'estat, produeixen molts bons resultats a nivell acadèmic en els seus i les seues alumnes.

El tema d'estudi, o el focus, d'aquest treball, s'encontra en l'evolució de l'escola rural, però va una mica més enllà, enfocant aquesta transformació en una zona concreta, els voltants del Penyagolosa. Un espai que s'encontra situat a la província de Castelló, en la Comunitat Valenciana, més concretament entre les comarques de l'Alcalatén i l'Alt Maestrat. Les poblacions d'aquest territori, Xodos, Benafigos, Vistabella, Atzeneta, entre d'altres, hui dia formen part del CRA del Penyagolosa. Per tant, no solament es trobarà una reflexió dels canvis que han esdevingut en les escoles rurals, també es concretaran els canvis soferts en aquesta zona. Però, hui en dia, les investigacions i estudis sobre l'escola rural són escassos, especialment pel que fa a la història de l'escola rural en l'esmentat territori.

Per aquest motiu, aquest treball de final de grau no és sols un treball teòric de recollida i reflexió al voltant de dades i informació sobre l'escola rural, també conté un apartat d'investigació mitjançant la metodologia de les històries de vida. Amb entrevistes acuradament preparades, a mestres que han treballat en la zona durant les diferents dècades tractades, s'ha extret informació relativa a l'escola rural en les proximitats del Penyagolosa. La majoria dels mestres i les mestres entrevistades treballaren en l'escola de Vistabella, antigament com a centre autònom i actualment com a aulari del CRA del Penyagolosa, des del seu inici fins hui en dia. Però també es compta amb l'entrevista d'una docent que impartí classes en un mas entre Atzeneta i Vistabella. Amb les aportacions dels mestres i els documents de l'arxiu municipal de Vistabella del Maestrat i de l'Ajuntament de Xodos,

es recrea la vida escolar d'aquesta zona al llarg dels anys, i totes les transformacions patides fins a l'actualitat.

Més concretament, en aquest Treball de Final de Grau, es tractaran les transformacions que les escoles rurals han patit a nivell nacional, les seues característiques, legislacions per les quals han passat i les conseqüències que han sorgit d'aquestes, el context en el qual es localitzen les anomenades escoles rurals i les llums i ombres que els diferents autors han anat exposant en els diversos anàlisis sobre les escoles rurals. Altrament, a continuació de l'anàlisi de la situació de les escoles rurals espanyoles, el treball se centrarà en l'evolució que han sofert diferents aspectes de l'escola rural en aquesta zona mitjançant les històries de vida i els documents i fotografies encontrades.

Seguidament d'una exposició del funcionament i els passos que han sigut necessaris per a l'esdeveniment de la investigació per històries de vida, es comentaran els canvis socials i econòmics pels quals ha passat la zona estudiada i el que aquests han comportat. A continuació es presentaran els resultats i les dades extretes, interpretades, seleccionades i categoritzades en diferents temàtiques. Els temes tractats són els canvis en les infraestructures i els recursos, tant materials com humans; les metodologies utilitzades durant aquestes dècades, de més tradicionals a d'altres més innovadores; l'afavoriment, o no, de les lleis, els avantatges i inconvenients de l'escola rural i les perspectives de futur que tenen de l'escola rural en aquesta zona.

1 MARC TEÒRIC

1.1 QUÈ ÉS L'ESCOLA RURAL?

1.1.1 Característiques

L'actual escola rural espanyola es caracteritza, principalment, per ser una escola xicoteta, amb poc alumnat però molt heterogeni, ja que en una mateixa aula poden haver-hi xiquets i xiquetes del primer nivell del segon cicle d'infantil fins a alumnat de l'últim nivell de primària. A més a més, aquesta heterogeneïtat també es troba present per la diversitat ètnica, econòmica, personal o social de l'alumnat i de les seues famílies. La ràtio baixa, predominant en aquestes escoles, aporta, segons Agudo (2004), una major llibertat de moviments, més proximitat amb l'alumnat i una relació més estreta amb les famílies, aspecte que ajuda a obtenir un entorn menys agressiu per als educands.

Per una altra banda, Agudo (2004) també afirma que aquesta manca d'alumnat en les escoles rurals es deu a les característiques de les zones on es localitzen, zones amb escassa densitat de població i, a més, disseminada pel territori. Però amb la millora en les comunicacions i la presència de les noves tecnologies en quasi totes les parts del país, ha solucionat la problemàtica de no aconseguir suficient alumnat i, d'aquesta manera, es pot continuar complint l'Article 27 de la Constitució espanyola: "Tothom té dret a l'educació". Aquesta situació comporta la necessitat de l'existència d'un transport escolar que traslladi i concentri a tots els xiquets i xiquetes d'una zona en una escola

comuna per als diferents pobles. D'aquesta manera, s'aconsegueix l'objectiu d'arribar a la ràtio mínima i mantenir una escola oberta en la regió.

Com s'ha comentat en el paràgraf anterior, hui en dia les tecnologies de la informació i la comunicació han acostat les innovacions educatives i socials a gran part de la geografia espanyola, per tant, quasi tot l'alumnat del país pot accedir a ordinadors amb internet, pissarres digitals i altres artefactes digitals d'aquesta nova era tecnològica. Aquesta nova escola rural es troba molt lluny de la vella escola rural, tal com anomena Feliu i Gelis (2004). Per a aquest autor, la vella escola rural és una escola marginal a causa de l'emplaçament i les característiques de les infraestructures on es localitzaven, especialment en masos allunyats i amb escasses comunicacions. La nova escola rural, tot i continuar tenint mancances i no pot presumir de tenir les millors instal·lacions, per a Feliu i Gelis ha començat una recuperació i millora que es va iniciar a finals de la dècada dels 70 i principis dels 80, coincidint amb la transició democràtica, i que ha arribat fins a l'actualitat.

Pel que fa al professorat d'aquest tipus d'escoles, Agudo (2004) destaca l'escassa preparació dels docents enfront de l'ambient i els processos d'ensenyament-aprenentatge que es desenvolupen en les escoles rurals. Una formació educativa dirigida, bàsicament, a l'àmbit urbà que no té present altres contextos educatius i socials. A més a més, critica la manca d'estabilitat del professorat i la complexitat que pot haver-hi en les substitucions, el treball en l'escola rural com a pas per a aconseguir un altre fi. Finalment, Agudo, també nomena en *Luces y sombras de la escuela rural*, que una part del professorat de les escoles rurals ha fomentat, i fomenta, l'èxode rural, ja que es transmet una idea de triomf per escapar del poble i accedir a la ciutat.

1.1.2 Tipus i organització

L'escola rural s'ha caracteritzat, tradicionalment, com una escola unitària, una escola amb una sola aula i amb un grup de xiquets i xiquetes bastant reduït. En el llibre *Trabajar en la escuela rural*, editat per la Confederación de Movimientos de Renovación Pedagógica, es nomena la unitària com una escola que sol tenir unes infraestructures i materials escassos; i ubicada en localitats amb molt poca població i, per tant, amb pocs educands amb un alt nivell d'heterogeneïtat. A més a més, destaca un sentiment d'aïllament en el professorat d'aquest tipus de centres, ja que es veuen sols davant la tasca de portar tota una escola, amb la feina burocràtica que això comporta. Però no sols el professorat, també es destaca una mancança en les relacions interpersonals dels xiquets i xiquetes, uns contactes reduïts per l'escassetat de població.

Cada vegada existeixen menys escoles rurals unitàries, ja que es solen posar d'acord amb altres escoles rurals del voltant per crear agrupacions, així ajudar-se i compartir recursos i, d'aquesta manera, millorar el servei educatiu que s'ofereix a les famílies. Aquestes agrupacions s'anomenen CRA (Centres Rurals Agrupats) i es van començar a implementar "amb el Real Decret 1174/1983 d'educació compensatòria i es certifica tres anys després, a través del Real Decret 2731/1986 sobre la constitució de Centres Rurals Agrupats en l'educació general bàsica" (Lucas, 2013, p.67). D'altra banda, els CRA poden tenir altres nomenclatures depenent de la comunitat autònoma on es

localitzen, per exemple encontrem els ZER en Catalunya, el CPRA en Galícia, els CER en Canàries o els CPR en Andalusia.

Els CRA tenen assignat un equip directiu comú i, per tant, els assumptes burocràtics són realitzats conjuntament entre els centres que el conformen, convertint-se en una referència organitzativa. Comparteixen tant recursos materials com personals, i aquesta és una de les seues característiques principals: el professorat itinerant. Els especialistes del CRA es traslladen per a acostar matèries com música, anglès o educació física, o serveis com PT o AL, a tot l'alumnat dels diferents aularis, qüestió que no seria possible en una escola rural unitària on sols es troba la presència d'un únic o única docent.

Per a Agudo (2004), en els CRA continuen mancant ajudes i suport per al professorat itinerant, una figura relativament nova i que encara no té la consideració que hauria de tenir. Però també aprecia avantatges que aporten la creació dels CRA. Per a aquest autor, el professorat especialista itinerant contribueix a millorar l'atenció a l'alumnat, un major nombre de professorat al claustre facilita les substitucions i, gràcies a les activitats conjuntes que es realitzen al CRA, es supera l'aïllament al qual es veia sotmès l'alumnat de l'escola rural unitària.

1.1.3 El context rural

Segons Santamaria (1996) en la seua tesi *La escuela rural entre 1970 y 1990. Zona del rio Villahermosa* els criteris per a definir el que es considera la societat rural són el criteri espacial, demogràfic, cultural i funcional, entre d'altres. Per una banda, citant a Vilá Valentí, tracta el criteri espacial assumint el lloc rural com aquell on l'espai i el paisatge agrari és d'una extensió abundant. Un altre criteri exposat és el demogràfic, l'autor senyala que les zones categoritzades com rurals manquen d'una gran quantitat de població i, tot i no haver-hi un acord, s'estima una línia divisòria entre rural i urbà a partir de 2000 habitants.

També tracta el criteri cultural, situant el context rural com aquell on l'activitat predominant és l'agrària, la comunitat viu aïllada i l'organització social i cultural és fruit de les tradicions locals. Finalment, un altre criteri tractat per aquest autor és el funcional, segons les investigacions de Santamaria, les funcions de les zones rurals són custodiar els recursos naturals, produir i proveir aliments a les zones urbanes, aportar població per als sectors secundaris i terciaris de la ciutat i servir com a espai d'oci dels visitants de les urbs. Tot i que l'autor assegura que aquests criteris són subjectius, a excepció del criteri demogràfic que tracta dades objectives, i varien segons la zona rural tractada, poden donar una idea del considerat context rural.

Lucas (2013), també dóna importància a la zona rural com aquella en la qual existeix una gran despoblació i, com a conseqüència, hi ha menys serveis que en nuclis de població majors. Menys prestacions educatives, sanitàries i comercials que afecten i baixen la qualitat de vida quant a serveis de les persones que viuen en aquestes àrees. L'assistència sanitària, les escoles i els comerços es concentren en les ciutats o poblacions amb un nombre bastant elevat d'habitants i, tot

i intentar pal·liar les necessitats amb l'existència de mercats ambulants o centres de salut que envien personal sanitari un parell de dies a la setmana, les deficiències continuen presents.

Altrament, Lucas (2013) en *Despoblación, desarraigo y escuela rural: condenados a encontrarse* el pensament rural tradicional, que comportà l'abandonament de la ruralitat, no era sols una part lògica de la situació que es vivia en el moment, i que en algunes ocasions es continua donant. El progrés estava fora del poble, per tant aconseguir sortir del món rural i accedir a la vida urbana, era considerat "creixement personal". Una idea que també ha estat reforçada pel professorat de les escoles rurals. Però aquest pensament tradicional es veu confrontat amb una nova visió de la ruralitat.

Aquest mateix autor defineix aquestes noves ruralitats com "formes d'entendre l'organització i les funcions dels espais rurals, que superen eixa visió atàvica centrada en l'agricultura i la ramaderia, tot i que sense menysprear-la. Vinculades, per tant, a nous usos del territori i a la desagrarització i la terciarització (Lucas, 2013, p.57)". Noves ruralitats conceben i perceben la ruralitat des d'una perspectiva positiva, amb una idea de retorn a l'origen i de la ruralitat com a idil·li, una nova concepció de poble rural que confronta amb la tradicional i que s'ha format, en part, per la millora en les comunicacions, la mobilitat i la creació d'una nova ocupabilitat.

Referent a aquest retorn, en *Escuela rural y territorio: entre la desruralización y la cultura local*, Boix (2003) senyala els motius bàsics de l'inici d'aquest procés lent però constant que a partir dels 90 esdevingué en Catalunya, però es poden extrapolar a altres zones del país. Alguns d'ells que destaca són el canvi d'actitud de parelles joves descendents de zones rurals que "decideixen quedar-se a viure en el mateix poble encara que tinguin que traslladar-se al seu punt de treball en un altre municipi, busquen una qualitat de vida que no podrien tenir en les ciutats" (p.3); la migració provinent d'altres bandes d'Espanya, d'Europa, Àfrica y Àsia, que venen a la recerca de treball o, fins i tot, per la bellesa del paisatge; i el canvi de l'urbà al rural per un punt de vista "ecològic, pel contacte amb el medi ambient, per la valoració del patrimoni natural y el retorn a les formes de vida" (p.5) rurals tradicionals. Aquest últim es relacionaria amb un nou concepte del rural, la neoruralitat. A més a més, un altre flux de retorn, com comenta Lucas (2013), és el reassentament de parelles jubilades que retornen als seus pobles d'origen, després d'haver-los abandonat molt de temps enrere per buscar feina en zones urbanes.

1.2 ANTECEDENTS I LEGISLACIONS QUE AFECTAREN L'ESCOLA RURAL

1.2.1 Dècada dels 70

La dècada dels 70 va coincidir amb el tardofranquisme i l'inici de la transició democràtica, en aquest moment s'esdevingueren molts canvis socials, polítics, econòmics i, per tant, educatius. Es començà a apreciar una liberalització de l'economia amb un gran protagonisme del sector industrial i l'increment del pes dels serveis, a més de la modernització social i cultural. Altrament, es redactà la Constitució del 1978 que comportà la descentralització de l'estat i la creació de les autonomies.

Pel que fa a l'àmbit educatiu, als anys 70 es solia vendre en les escoles la idea del progrés i el desenvolupament industrial, una ideologia urbanocèntrica que valorava l'urbà i infravalorava l'àmbit rural (Lucas, 2013). Aquesta ideologia predominant va promoure i intensificar la massivitat de l'èxode rural. A més a més, durant aquesta època s'instaurà la Llei General d'Educació (LGE) que no abordava explícitament l'existència ni les característiques de l'escola rural i promogué la construcció de *Colegios Nacionales* per organitzar l'alumnat en centres graduats.

Aquesta llei va comportar el tancament d'escoles rurals o la reducció del nombre d'unitats escolars, incrementant els serveis de transport, menjador i internat per la mobilització dels xiquets i xiquetes d'una zona a un centre concret. A més a més, aquesta llei comportà l'estructuració de l'educació en el medi rural a través de les comarques escolars, concentracions escolars com a model base, complementant-se amb la creació de *escuelas hogar* i desapareixen les escoles unitàries (Lucas, 2013).

L'escolarització entre sis i catorze anys era obligada i triomfava el model d'escola gran, "en sèrie", davant de qualsevol altre model educatiu, un model suportat per arguments, criteris i justificacions de caràcter pedagògic però basat en la rendibilitat econòmica (Sauras Jaime, 1998). Per tant, les escoles allunyades de les capitals de província obtenien menys recursos humans i materials i molts xiquets i xiquetes es van veure obligats a traslladar-se a altres centres per a continuar la seua formació acadèmica. Aquest trasllat va poder ser una de les causes més comunes d'abandonament escolar, per la falta de continuïtat dels estudis en llocs propers al poble d'origen de l'alumnat i de les seues famílies.

Per l'altra banda, tal com destaca Lucas (2013), els centres escolars es despersionitzen i uniformitzen, sobretot les escoles rurals, es deixen de banda les referències a l'entorn i el context com a àmbit curricular, a més de la multi graduació com a estructura organitzativa de les escoles rurals. Oblidant les característiques de la societat i de l'entorn rural i agafant com a models les escoles graduades. Altrament, l'eliminació de les escoles rurals comportà la pèrdua de l'únic focus de cultura local i l'abandonament de la localitat per part de les famílies, com s'ha comentat anteriorment.

1.2.2 Dècada dels 80

Durant els anys 80, es va emprendre l'assentament de la democràcia, tot i l'intent de colp d'estat per part del general Tejero el 1981. En aquest moment comencen a establir-se governs lliberals i esdevenir-se innovacions socials, com per exemple l'entrada a la Unió Europea el 1986 que comportà canvis fiscals i monetaris, amb la desaparició de la pesseta i l'entrada de l'euro. A més a més de la consolidació de l'Estat del Benestar.

Pel que fa a l'àmbit educatiu, en la dècada dels 80, entra en vigor la Llei Orgànica de l'Estatut de Centres Escolars (LOECE), que tampoc va tenir present els centres considerats incomplets però comença a haver-hi més sensibilització amb la qualitat de l'ensenyament en l'escola rural, amb uns

críteris basats en la proximitat i la participació dels grups socials de referència de cada territori i una major inversió i recursos.

Per l'altra banda, en el Real Decret del 27 d'abril de 1983 d'Educació Compensatòria s'incorporà un Programa d'atenció a l'escola rural, que es manifestà de diferent manera depenent de la comunitat autònoma on s'esdevenia. Amb aquests plans es va recolzar la renovació pedagògica, impulsar models organitzatius més acords a les característiques de les escoles rurals i ampliar el currículum real, que es va manifestar amb l'augment dels equips de professionals de recolzament, l'aparició dels professors especialistes itinerants, més recursos materials, la promoció d'activitats per a la formació del professorat i la incorporació del treball de les famílies i d'altres institucions en l'escola. Un altre fet important d'aquest moment és la creació dels Centres Rurals d'Innovació Educativa (CRIE) tal com es destaca en *Trabajar en la escuela rural* (Sauras Jaime, 1998).

Altrament, durant aquest moment, "pares, alumnes, sindicats de professors i els anomenats Moviments de Renovació Pedagògica fan el seu salt a escena (...). Els MRP imprimeixen noves sensibilitats sobre el que han de ser els processos i les estructures educatives d'un país democràtic" (Lucas, 2013, p.63). A més a més, un altre avanç d'aquesta dècada fou la implementació dels CRA en 1983.

Per l'altra banda, en 1985 es va aprovar la LODE (Llei Orgànica reguladora del Dret a l'Educació), que continuava donant prioritat a l'escola graduada i urbana, deixant de banda les escoles rurals.

1.2.3 Dècada dels 90

Durant els anys 90, la llei en curs va ser la Llei Orgànica d'Ordenació General del Sistema Educatiu (LOGSE), una llei que plantejà un nou concepte d'educació, més democràtica, participativa, menys autoritària i que avaluara actituds i capacitats de l'alumnat. A més a més va introduir mesures que pretenien compensar les desigualtats socials i acostar la formació a les zones rurals amb una nova xarxa de centres educatius. Però, segons Conchita Fraile, José Ángel Iriarte i Mª Teresa Olalla (2000) en el seu article *La LOGSE vista desde el medio rural*, aquesta llei va ser dissenyada per a la ciutat i no es tingué en compte el context rural, provocant problemes de transport o la llunyania o insuficiència en les xarxes de centres, entre d'altres inconvenients.

A més a més, en aquest mateix article es destaca la manca d'una normativa que reguli la ràtio, en aules on conviu alumnat de diferents nivells, i deficiències en la formació de noves organitzacions CRA. Segons Fraile, Iriarte i Olalla amb la creació dels CRA, que començaren a expandir-se durant aquesta dècada, es buscava la rendibilitat econòmica i incidia negativament en la participació de les famílies en el centre, ja que un CRA es compon per aularis situats en diferents pobles i, en alguns casos, es perdia la unitat i identitat com a localitat. Altrament, un aspecte que incomoda en l'article, és la necessitat d'un nombre mínim d'alumnat per a garantir la presència d'especialistes que atenguin l'alumnat amb Necessitats Educatives Especials.

1.2.4 Del 2000 a l'actualitat

A partir del 2000 comença a notar-se un canvi en la mentalitat de la ciutadania, cap a una cultura més democràtica, i apareix un canvi en l'estructura familiar. A més a més, l'elevada emigració comportà, com a conseqüència, un augment de la taxa de natalitat i de la multiculturalitat del país. I, des del 2008, s'ha esdevingut una crisi financera que afectà greument l'economia. D'altra banda, cal remarcar que amb cada canvi de govern, apareix una nova llei educativa que produeix modificacions cada pocs anys i, per tant, l'impossibilitat del seu assentament i consolidació en el sistema educatiu.

Durant els primers deu anys del nou segle, s'han promulgat: la Llei Orgànica de Qualitat de l'Educació (LOCE) del 2002, que no va tenir conseqüències, ja que no va arribar a aplicar-se a causa d'un canvi de govern, i la Llei Orgànica d'Educació (LOE) del 2006, la qual va incorporar alguns aspectes sobre territori i municipi, però sense oferir grans canvis sobre l'educació rural respecte a la LOGSE (Santamaría, 2014). Seguidament, l'any 2013, es va publicar la Llei Orgànica per a la Millora de la Qualitat Educativa (LOMCE), en la qual s'augmenta lleument les referències a l'educació en els entorns rurals, però, "es manté la visió negativa ja anunciada en la LOGSE perquè manté l'article de la LOE al respecte: com en zona rural és més difícil oferir "qualitat" es podrà escolaritzar en altres municipis" (Santamaría, 2014, p.10).

A més a més, durant aquests anys, comencen a aparèixer projectes que intenten dinamitzar la societat i l'economia de les zones rurals, promoguts tant per la Comissió Europea com pel govern d'Espanya. Aquests, tal com comenten Ruiz i Gil (2011) són un intent de recolzar el desenvolupament local, d'una manera sostenible i protegint el medi ambient, aprofitant els recursos propis de la zona per a enfortir l'economia, a més de millorar la integració social i reduir les discriminacions i desigualtats laborals.

1.3 LLUMS I OMBRES DE L'ESCOLA RURAL

L'escola rural, tal com destaca Feu i Gelis (2004), és una escola menuda amb espais molt reduïts on el professorat ha d'encarregar-se de més d'un nivell educatiu en l'aula, pocs xiquets i xiquetes però molt heterogenis. Uns aspectes que es podrien considerar com punts negatius per a aquest tipus d'escoles, ja que el o la docent haurà d'estar pendent i programar conjuntament per a dos nivells. Però aquestes no són les úniques ombres que s'observen en l'escola rural, Agudo (2004) destaca el gran cost de manteniment i millora que poden arribar a tenir aquestes escoles, ja que el nombre d'alumnat és escàs i es multiplica el cost per individu, en comparança amb el cost per alumne d'una escola urbana amb un gran nombre d'alumnat en les seues aules.

Una altra de les ombres que pot tenir l'escola rural i que s'assenyalen Jiménez (2010) i Galán i Garde (2014) és la deficient formació professional docent en l'àmbit de l'escola rural. La gran part de la formació d'un futur docent es centra en aprenentatges per a desenvolupar l'ensenyament en un grau concret, i aquest fet s'observa, sobretot, en els graus en Mestre o Mestra d'Educació Primària. Per tant, quan un o una docent es troba davant una aula amb multi graduació, sol tendir a

veure els nivells de manera individual i, per tant, pot enconstrar moltes dificultats per a trobar activitats a realitzar conjuntament amb tot el grup.

Però aquestes ombres no obscureixen molt l'escola rural, ja que, fins i tot alguns punts negatius que pot tenir es transformen en punts positius. Per una banda, com afirma Agudo (2004), aquest nombre tan reduït d'alumnat aporta una relació molt més propera entre professorat, alumnat i famílies que l'existent en escoles urbanes molt més grans, convertint-se en una escola més oberta i familiar. A més a més, l'atenció a cada alumne o alumna és més individualitzada, menys jerarquizada i, per tant, més democràtica i amb un elevat clima de confiança. Altrament, conviure diferents nivells educatius en una mateixa aula també pot aportar més coneixement. Jiménez (2010) ho clarifica en el seu article:

Els estudiants més menuts busquen imitar els comportaments dels més grans, la cooperació i l'enteniment és mutu, els més menuts tenen l'oportunitat d'escoltar estratègies més avançades d'aprenentatge i l'esperit de cooperació sorgit del treball en equip els porta a tenir menys conflictes intergrupals i intragrups. (p.358)

Una ensenyança circular, en la qual l'alumnat d'un nivell superior recorda els coneixements amb les explicacions per a la resta, i l'alumnat d'un nivell inferior els amplia (Villanueva, 2006). Una cooperació d'aprenentatge conjunt que millora l'ensenyança (Galán i Garde, 2014).

Per l'altra banda, Feu i Gelis (2004), comenta en el seu article *La escuela rural en España: apuntes sobre las potencialidades pedagógicas, relacionales y humanas de la misma* moltes altres potencialitats de l'escola rural. Entre aquestes destaquen una major flexibilitat d'horari, calendari i currículum, gràcies al nombre d'alumnat, la potenciació d'una escola activa i que valora l'experimentació amb l'entorn més proper i, gràcies a la qual, es reforça la cultura local i contribueix a crear vida en el poble. A més a més, un altre factor positiu important és l'heterogeneïtat, flexibilitat i pluralitat dels grups de treball que es formen, ja que aquesta col·laboració i treball en equip ajuda a esborrar les fronteres tan marcades que existeixen en les escoles graduades. L'alumnat de les escoles rurals aprèn a treballar amb xiquets i xiquetes diferents, els majors s'encarreguen dels menuts i els menuts aprenen dels grans.

Altrament, Galán i Garde (2014) comenten que la figura del docent rural, no és sols la d'un mestre o mestra que ensenya a l'alumnat de l'escola, també és en un referent per a la població, actuant de "dinamitzadors culturals, secretaris, ajudant a la gent del poble a realitzar tràmits, etc." (p.48).

2 METODOLOGIA

2.1 PROCÉS DE LA INVESTIGACIÓ

En la realització d'aquesta investigació s'han utilitzat les històries de vida, més concretament l'entrevista biogràfica o narrativa. Aquesta metodologia d'investigació consta d'una "conversació, generalment entre dos persones, mitjançant la qual es pretén aconseguir els objectius de la investigació i en la qual, a vegades, qui narra i qui investiga treballen junts per a produir les

narratives” (Moriña, 2017, p.50). Com destaca Moriña en el seu llibre *Investigar con historias de vida*, es rescata l'experiència de cada individu i, aquesta informació biogràfica, junt amb documentació complementaria, com per exemple fotografies, es recrea el relat de vida d'una persona. Per a realitzar una història de vida és necessari l'adquisició de relats de diferents persones, així com proves documentals i dades històriques que donen més valor al relat i es pugui realitzar una anàlisi entre textos i contextos.

Per aquest motiu, s'han realitzat entrevistes a docents que exerciren la seua professió en diferents dècades i escoles de la zona. Una docent que estigué l'any 1970 al Pou de la Riba, un mas que s'utilitzava com escola. Durant aquest temps, a causa de l'abundant població, i la seua dispersió pel territori, era habitual la localització de l'escola en algun dels masos més poblats, i l'accés a aquest dels xiquets i xiquetes dels masos del voltant. També trobem una altra docent que treballà des del 1975 al 1991 a l'escola de Vistabella. I, seguidament, també existeix la mostra d'una docent que va donar classe el 1984 en la mateixa escola que l'anterior, però que ha continuat exercint durant tota la seua vida en escoles rurals de la zona, especialment en l'escola d'Atzeneta.

Per l'altra banda també trobem una docent que va treballar en l'escola de Vistabella en el 1998 i 2004, i també continua treballant en escoles rurals. Finalment, l'última mostra és d'un docent que començà a treballar en l'escola de Vistabella el setembre del 2006 i continua en aquesta mateixa escola. Alguns d'aquests continuen sent docents del CRA del Penyagolosa, però d'altres ja estan jubilats. Finalment, cal destacar que també seria interessant mostrar la perspectiva de l'escola rural des d'altres punts de vista, com podria ser la de l'alumnat i les famílies, ja que amb les seues històries de vida s'haguera creat una millor interpretació de la realitat.

Després de localitzar els docents, es va procedir a la creació de les preguntes per a les entrevistes, basant-se en aquells aspectes i temes que es volien tractar, i es va concretar data per a realitzar cadascuna de les sessions. La gran part de les entrevistes van ser en persona, però va haver-hi una on els horaris no van ser compatibles i es va realitzar de manera telemàtica. A continuació, es van transcriure i interpretar les entrevistes i es va extraure el contingut. Seguidament, es va seleccionar i categoritzar la informació extreta per categories o temes.

Però no sols s'han tingut en compte les entrevistes per a l'anàlisi històric de les escoles rurals en la zona del Penyagolosa, també s'han investigat entrades al blog de l'Arxiu de Vistabella, on es poden trobar fotografies i referències al poble de Vistabella del Maestrat i a la seua escola. A més a més, l'Ajuntament de Xodos també va ajudar a recollir algunes dades interessants per a la investigació i, d'aquesta manera, realitzar una millor anàlisi del context. Finalment, s'extragueren les conclusions tenint en compte tot el material recollit i analitzat.

2.2 CONTEXT DEL PENYAGOLOSA

La zona del Penyagolosa ha anat variant molt al llarg d'aquestes dècades. Abans dels anys 60, la gran majoria de la població d'aquestes muntanyes vivia en masos i l'economia es basava en el

sector primari. L'auradors, ramaders o jornalers eren els treballs més habituals, però, a partir d'aquesta dècada, la vida en la zona va canviar. Es van començar a abandonar els camps i moure cap al poble o les ciutats, ja que gran part dels habitants emigraren cap a zones industrials, especialment cap a Castelló i Alcora, on les fàbriques proporcionaven una feina menys esgotadora i més rendible que el camp. Va començar un èxode rural massiu, la gent va anar marxant i es va anar deshabitant la zona.

En la dècada dels 70 aquest èxode va continuar, però un altre fet va empitjorar la situació. Amb l'entrada de la LGE, les escoles patiren una baixada en el nombre del seu alumnat, per exemple en Vistabella l'alumnat major d'onze anys havia de traslladar-se tots els dilluns a Lluçena i quedar-se allí fins divendres per a poder continuar els seus estudis, allunyats de la seua família i la seua casa. Aquest fet va ocasionar la pèrdua de quasi la meitat de l'alumnat en l'escola de Vistabella (Elvira Safont, 2018), tal com es pot comprovar en la fotografia en l'Annex 1. Però, amb el temps, després de diverses reivindicacions, es van retornar els nivells a finals dels 70. Durant aquesta dècada les escoles rurals de la zona encara tenien un nombre bastant elevat d'alumnat, per exemple, en l'escola de Vistabella, tal com anomena Elvira Safont (2017), hi havia quasi 40 xiquets i xiquetes en les seues aules.

Amb el temps, les poblacions que es troben prop del Gegant de Pedra han anat reduint el seu nombre d'habitants i, fins i tot, produint el tancament d'algunes de les escoles d'aquests pobles, com per exemple l'escola de Xodos que va tancar les seues portes el 1987. Com a model d'aquesta continuïtat de l'èxode rural podem trobar la situació de Vistabella o Xodos. L'any 1996, en Vistabella hi havia empadronats 475 habitants i en Xodos 161, mentre que actualment, tenint en compte xifres del 2017, Vistabella té 352 empadronats i Xodos 115, segons dades de l'Institut Nacional d'Estadística. Aquesta disminució de la població es pot comprovar en els gràfics poblacionals de l'Annex 2. Però aquestes xifres no són reals, ja que molts empadronats no viuen durant tot l'any en el poble. Per exemple, en Xodos, menys de 40 persones conviuen habitualment.

Actualment, en aquests pobles hi ha poca feina i, per tant, poques famílies amb xiquets en edat escolar. Els treballs més habituals són els dedicats al sector terciari: comerços, bars, conductors d'autobús, treballadors del parc natural, treballadors de l'ajuntament, treballadors de la construcció... Amb una població molt envellida com es pot comprovar en el gràfic que mostra la població per edats dels empadronats en Vistabella en 2011 (Annex 6). En aquest es pot comprovar una quantitat molt menor de població amb edats compreses entre zero i vint, i com hi ha un gran pic per habitants entre els setanta als huitanta anys.

A més a més, el servei sanitari diari no existeix en aquestes poblacions, ja que el centre de salut més proper es troba en Vistabella, Atzeneta i Vall d'Alba, però un parell de dies a la setmana es traslladen especialistes d'infermeria i medicina per a atendre les consultes d'atenció primària. Altrament, els comerços existents són bastant escassos, especialment en els nuclis de població més menuts, com per exemple Xodos que sols compta amb una tenda i dos bars.

Finalment, cal destacar l'existència d'una nova ruralitat, gent jove que torna al poble amb una idea del rural diferent dels nostres avis. Joves que tornen al poble d'on descendiren per retrobar unes condicions de vida i tranquil·litat impossibles d'aconseguir en les ciutats o nuclis de població més grans. A més a més, també es poden trobar antics habitants d'aquests pobles que, després de jubilar-se, retornen de l'urbà al rural.

2.3 HISTÒRIES DE VIDA. RECORDS DE L'ESCOLA RURAL AL PENYAGOLOSA

2.3.1 Les infraestructures

Fins a la meitat de la dècada dels 70, les escoles rurals de la zona es caracteritzaven per estar situades en masos, amb molt pocs recursos materials, humans i d'infraestructures, als quals s'accedia per pistes estretes sense asfaltar. La docent es quedava a dormir en Atzeneta i pujava tots els matins amb un "mòbilet", però no fins al mas, ja que no es podia accedir fins allí amb la moto. A més a més, xiquets i xiquetes de la contornada venien des de diferents punts. Per exemple, en l'escola situada en el Pou de la Riba, l'alumnat venia, fins i tot, des de masos del terme de Xodos, a una hora i mitja de camí a peu.

Tots els matins, els xiquets i xiquetes arribaven fins a l'escola, una de les cases del mas, on hi havia una habitació no molt gran amb una portera que, antigament, s'havia utilitzat de quadra per als animals. Dins hi havia poc de material, i sols comptava amb una estufa de llenya, que un dels alumnes encenia tots els matins abans que arribara la mestra, i una bombeta que proporcionava un poc de llum. Per l'altra banda, un aspecte interessat d'aquest moment era l'existència d'un horari continu.

Però les infraestructures d'aquesta escola rural en el Pou de la Riba són molt diferents de les d'escoles que hi ha actualment per la zona. Aquesta escola es va tancar a la meitat dels anys 70 i, a principis de la dècada dels 70, s'inaugurà l'escola de Vistabella, una escola situada en el mateix poble. Aquesta queda molt lluny de l'escola de mas, molt més moderna i creada, especialment, per a ser escola. L'alumnat entrava a l'escola a les deu del matí, ja que el transport escolar havia de recollir tots els xiquets i xiquetes de la zona, alguns d'ells encara vivien en masos, i arribar fins al poble. A més a més, si l'escola s'iniciava massa d'hora, feia molt de fred en l'interior, tot i tenir ja calefacció central.

L'edifici construït en la dècada dels 70, continua sent l'escola del poble i no ha patit massa reformes. Un dels canvis que va sofrir, va ser el canvi i millora de la instal·lació elèctrica en l'any 1984 quan es va espatllar la calefacció i fou necessària una instal·lació més fiable per a poder encendre calefactors que caldejaren les aules. A més a més, durant l'última dècada, s'han canviat les finestres i s'ha millorat l'aïllament de l'escola, una mesura necessària per a combatre les baixes temperatures a les quals s'arriba durant l'hivern.

2.3.2 Els recursos materials

Pel que fa a recursos materials, l'escola rural del Pou de la Riba en l'any 1970, estava quasi completament buida, durant aquests anys no es destinaven massa recursos econòmics a les escoles rurals. En l'habitació sols es comptava amb set o vuit banquetes de fusta de dos seients i quatre llibres, la resta de material que es va utilitzar aquell any, va estar proporcionat per la docent. La mestra va comprar i portar fins al mas on es situava l'escola diversos materials, com per exemple una pissarra, una pilota o clarió. I l'alumnat portava bolígrafs i, tal volta, alguna llibreta. El material, en aquest temps en les escoles rurals, era molt escàs però la situació va anar canviant a poc a poc. Actualment, no els manca quasi res, com és l'exemple de l'Aulari de Vistabella.

Durant la dècada dels 80, es destaca la presència de més material en l'escola de Vistabella: jocs educatius, llibres, pisares, jocs diversos, regletes Cuisenaire, blocs lògics... Recursos materials molt més abundants que en les escoles dels masos, sols es troba a faltar un aparell tecnològic, una fotocopiadora. Però no era imprescindible, ja que a mà també s'aconseguia realitzar el treball, tot i que amb més temps.

En la dècada dels 90 fins hui, hi ha hagut un gran canvi en l'àmbit dels recursos tecnològics i aquesta escola rural no s'ha quedat enrere. A finals dels 90 encara no tenien internet i sols disposaven d'un ordinador, que utilitzava direcció. Però en aquest nou segle, des de l'escola de Vistabella s'ha invertit en la modernització de l'equipament amb la finalitat que l'alumnat rural tingui els mateixos recursos que qualsevol altre centre educatiu. Actualment, l'Aulari de Vistabella compta amb internet, una sala d'informàtica situada en l'aula de primària i dos pissarres digitals.

2.3.3 Els recursos humans

Els recursos humans disponibles en l'escola rural també ha variat molt al llarg dels anys, i han millorat, especialment, amb la seua incorporació com a membre d'un CRA. Per una banda, l'escola rural del Pou de la Riba sols comptava amb una docent, per tant les substitucions eren del tot impossibles i totes les matèries eren impartides per la mateixa persona, tot i no ser especialista en tots els camps. Aquest fet també es repeteix en les primeres dècades de l'escola de Vistabella, ja que, tot i ser més docents, cinc docents en el 1975, però l'any següent ja van eliminar-ne un, aquestes s'encarregaven de tots els continguts: llengua, matemàtiques, socials... fins i tot d'educació física o religió, exceptuant uns anys en els quals el capellà del poble s'oferí a donar-la.

Amb la creació del CRA tot canvia, hi ha molts més docents, ja que es comparteixen els recursos entre els aularis de tres pobles: Atzeneta, Useres i Vistabella, i, per tant, es poden destinar especialistes per a cobrir les possibles baixes. A més a més, aquests especialistes itinerants poden acostar professionals d'anglès, educació física o música a tot l'alumnat de l'aulari, aportant més oportunitats a tots ells.

2.3.4 Metodologies

La metodologia predominant en cada dècada també ha variat molt, sobretot, durant els últims vint anys de l'escola. S'ha passat d'una metodologia tradicional, basada en les classes magistrals i el llibre com a recurs fonamental, a un intent d'oferir metodologies diferents i innovadores. Dels 70 fins a la meitat dels 90, es realitzava, majorment, un treball on els llibres de text o les fitxes, depenent dels recursos materials a l'abast, eren el pilar fonamental de l'educació en l'escola. Diverses entrevistades comenten la gran utilitat d'aquests, ja que amb una introducció al tema i una selecció d'exercicis s'aconseguia temps que dedicar als altres nivells que hi havia dins d'una mateixa aula.

Una de les docents, que exercí en l'escola de Vistabella durant desset anys (1975-1991), narra la metodologia utilitzada en els i les alumnes d'infantil. Aquesta consistia a aprendre a llegir de manera global, començant per les frases i arribant a les paraules. A més a més, comenta com realitzava una lectura diària, amb cadascun dels més menuts i menudes, o la pràctica dels traços en la pissarra mitjançant cançons mentre els més majors estaven ocupats en altres feines.

Amb el temps, les metodologies han anat canviant, principalment, a partir dels anys 90, però continua present hui en dia una idea de renovació i innovació per a adaptar-se als nous temps, exemple d'aquesta noció són els diferents cursos de formació docent que s'han dut a terme aquests darrers anys en el claustre del CRA del Penyagolosa. A finals dels 90 i principis del nou segle, ja es començaven a utilitzar noves metodologies, especialment en infantil, com per exemple els racons, projectes de treball o activitats conjuntes amb tot l'alumnat del centre.

Del 2006 cap endavant es va començar a intentar treballar, en l'escola de Vistabella, des d'una perspectiva més innovadora amb la incorporació dels projectes de treball, una metodologia més activa basada en la investigació dels interessos de l'alumnat, també en primària. Un canvi metodològic que segueix ara, a escala de CRA. Però l'Aulari de Vistabella va un pas més enllà pel que fa a la incorporació de noves metodologies a les aules. En l'aula d'infantil s'ha incorporat, el curs 2017/2018, el treball amb les metodologies ABN, matemàtiques manipulatives, i Montessori, ambients preparats, materials nobles i pautes quant a hàbits per a millorar l'autonomia de l'alumnat d'infantil. Convertint-se aquest aulari en un centre experimental.

Finalment, cal destacar que, actualment, hi ha un intent d'acostar noves maneres i processos d'ensenyament-aprenentatge a les aules del CRA, i tot i que continuen existint reticències per algunes parts del claustre, des de direcció es promouen activitats i cursos de formació per a continuar innovant i oferint una alternativa que estigui al dia en quant a educació, donant valor a un canvi cap a la modernització de l'escola, aspecte important per a acostar-se al futur.

2.3.5 L'alumnat

En el 1970 l'alumnat que anava al Pou de la Riba es caracteritzava per ser molt autònom i autosuficient, gran part dels xiquets i xiquetes caminaven durant bastant estona per a poder anar a l'escola. A més a més, eren els encarregats d'encendre l'estufa a primera hora del matí, abans de

l'arribada de la docent, un fet inimaginable hui dia. Eren xiquets i xiquetes acostumats al camp, el pati era un moment innecessari per a ells segons l'entrevistada, molts d'ells mai havien jugat en una pilota i, fins i tot a això, els va haver d'ensenyar la mestra.

Durant l'esmorzar també es produïa una escena difícil de veure actualment, els xiquets i xiquetes traïen de la seua bossa el que portaren per a esmorzar i una navalla, a poc a poc anaven tallant el menjar per a posar-se'l a la boca. A més a més, cal destacar l'obligatorietat de l'educació, molts d'aquests xiquets i xiquetes mai hagueren anat a l'escola si aquesta no haguera sigut obligada, ja que en casa eren necessaris per a ajudar en les feines, com per exemple guardar el ramat.

Altrament, l'alumnat de major edat solia continuar anant a escola per a poder acompanyar als seus germans o germanes menudes fins a l'escola. A partir de la següent dècada, les característiques de l'alumnat van anar canviant, a poc a poc, adaptant-se als canvis que s'han anat produint. Veure un xiquet o xiqueta menjant-se l'esmorzar en una navalla ja és molt difícil, l'alumnat no viu tan lluny de l'escola i, si és el cas, existeix servei de transport i no és necessari caminar tanta estona.

Un altre aspecte que també ha canviat molt durant els anys ha sigut el nombre d'alumnat de l'escola. Per exemple, en el 1975 en Vistabella hi hauria uns seixanta xiquets i xiquetes en tota l'escola, amb el temps aquest nombre va anar reduint-se, en 1979 eren quaranta, tal com es pot observar en la fotografia de l'Annex 3. El 1984 hi hauria entre quaranta i cinquanta, en el 1998 hi hauria uns vint xiquets i xiquetes, i, actualment, sols en són onze. La disminució de l'alumnat es pot observar en el gràfic de l'Annex 4. Però aquesta reducció del nombre d'alumnat, a causa de les migracions cap a altres zones més industrials, no sols va ocórrer en Vistabella, també es pot comprovar en l'Annex 5 com es va reduir considerablement la quantitat de xiquets i xiquetes en l'escola de Xodos, dels 39 que hi havia en 1972, fins als 3 de l'any 1986, quan, finalment es va tancar l'escola al finalitzar el curs.

Altrament, tot i tenir poc alumnat, i uns recursos escassos en alguns moments, l'impacte que ha tingut l'educació en els xiquets i xiquetes que han passat per l'escola rural, més concretament de la de Vistabella, ha sigut prou gran. Molts dels entrevistats comenten que molts i moltes alumnes han aconseguit continuar estudiant. A més a més, segons la direcció del CRA del Penyagolosa, els resultats acadèmics que es traslladen des de l'institut de Vall d'Alba, al qual van els xiquets i xiquetes de Vistabella, estan un poc per damunt de la mitjana. Per tant, tot i viure en un entorn rural, no ha sigut un impediment per a continuar estudiant i aconseguir eixides professionals lliberals.

2.3.6 Com han afectat les lleis educatives en aquesta zona

Pel que fa a les lleis educatives, moltes d'aquestes no han tingut presents la realitat i el context de les escoles rurals, aquestes es creen tenint al cap les escoles urbanes, escoles grans que no tenen res a veure amb escoles amb diferents nivells educatius en la mateixa aula. Aquest desinterès per les escoles rurals ja està present a principis de la dècada dels 70, i continua fins a l'actualitat.

Algunes lleis, com la LGE, van afectar negativament les escoles més xicotetes, ja que es va reduir dràsticament el nombre d'alumnat.

Actualment, comencen a veure's per part de la Generalitat Valenciana un intent d'ajudar les zones d'interior i les seues escoles. Existeix una iniciativa per a crear un pla nacional d'escola rural per a reduir l'abandonament escolar, lluitar contra la despoblació i les desigualtats, per part del PSPV-PSOE. I una proposta de protecció i ajut a les zones rural per part de Compromís, en el qual es planteja que els pobles menuts cobren el 100% de les subvencions en agricultura i medi ambient.

2.3.7 Avantatges i inconvenients de l'escola rural al Penyagolosa

Quant als avantatges i inconvenients, els i les docents de l'escola rural al Penyagolosa han observat, al llarg dels anys, una major proximitat amb l'alumnat i la seua família, un aspecte que ajuda a augmentar la participació d'aquesta en l'educació dels xiquets i xiquetes. A més a més, la quantitat d'alumnat i la seua diversitat s'ha vist, majorment, com un avantatge, tant per als grans com per als menuts, fins a afirmar que els xiquets i xiquetes mostren una maduresa major i abans. Altrament la proximitat amb la natura és una realitat a la qual els xiquets i xiquetes de la ciutat no poden accedir, un entorn que ensenya per si mateix.

Però també existeixen punts febles, ja que moltes opcions que proporcionen nuclis de població més gran, no es troben a l'abast. Un major nombre d'espectacles i mostres culturals, com per exemple els teatres, no són tan accessibles, tot i que hui en dia, amb les millores en mobilitat estan més prop que abans. A més a més, un altre inconvenient podria ser la diferència que es troba entre l'escola i l'institut, un canvi molt gran, ja que es veuen obligats a anar en autobús de Vistabella a Vall d'Alba cada dia i les instal·lacions són completament diferents. Com també ho és el context en el qual es troben els xiquets i xiquetes, que passen d'estar en una aula amb poc alumnat i de diferents edats, a una aula amb més de vint alumnes amb edats similars i de pobles diferents.

Un altre inconvenient que ha presentat l'escola rural a Vistabella, ha sigut, fins fa relativament poc, la seua llunyania amb la capital de província, 70 kilòmetres de carretera fins a Castelló i, de vegades, amb trams en mal estat. Aquesta distància perjudicava les comunicacions amb la direcció territorial, però s'ha resolt gràcies a les noves tecnologies i la millora en les vies de circulació, que disminueixen el temps emprat en el trasllat. A més a més, l'arribada de les noves tecnologies ha disminuït considerablement l'aïllament al qual estaven sotmesos l'alumnat i els docents. I s'ha modernitzat l'escola, tant amb material electrònic a l'aula com amb mitjans per a mostrar-se al món, com per exemple amb la creació de la web de l'escola.

2.3.8 Perspectives de futur per a l'escola de Vistabella

El despoblament continua existint, cada vegada hi ha menys alumnat en l'Aulari de Vistabella, i aquest és necessari per a mantenir l'escola en funcionament. Des del CRA del Penyagolosa intenten oferir metodologies alternatives i innovadores que animen a retornar al poble, però aquestes no són suficients, llocs de treball i una bona economia és necessària. Un pas seria l'existència de polítiques

que estiguin a favor dels entorns rurals, que defenguin les zones d'interior i aturen el despoblament de les zones rurals.

Quant a lleis educatives, no hi ha apostes clares per les escoles rurals, però des de la Generalitat Valenciana comença a hi haver una intenció de protegir els entorns i les escoles rurals. Escoles que desapareixerien per no tenir la ràtio necessària, les estan mantenint.

Pel que fa a la supervivència d'aquest Aulari, l'Ajuntament de la localitat, durant el mes de maig del 2018, ha notificat a diferents diaris, com per exemple el Levante, l'ofertament de facilitats de treball i habitatge a famílies que estiguin disposades a traslladar-se al poble i que tinguin xiquets i xiquetes en edat escolar. Segons el diari Diada, hi ha 25 famílies que ja han sol·licitat ser les escollides, tant d'altres comunitats autònomes com d'altres països del món, com Veneçuela o Colòmbia.

3 CONCLUSIONS

El dret a l'Educació, tal com es nomena en l'article 27 de la Constitució, hauria d'estar garantit per a tots els xiquets i xiquetes, i, des de l'administració, s'haurien de destinar esforços i diners a acomplir aquest fi. Però com s'ha pogut comprovar al llarg d'aquest treball, durant molts anys no s'han destinat excessius mitjans per a garantir el dret a l'educació de l'alumnat de les escoles rurals. Dèficit o escassetat de recursos materials i humans, infraestructures exigües, aïllament del professorat destinat a les zones rurals, especialment en les escoles unitàries, reduïda o, fins i tot, nul·la referència als centres educatius rurals en les lleis educatives que s'han promulgat. Aquestes són algunes de les dificultats amb les quals s'han trobat moltes escoles rurals, tant en la zona del Penyagolosa com en la resta d'Espanya

Però, tot i això, l'escola rural ha sabut sobreposar-se i mantenir-se al llarg del temps, almenys en les zones on la població no ha descendit perillosament produint el tancament de l'escola del municipi. Les escoles que encara perduren en els entorns rurals continuen apostant per aquesta, i intenten mostrar al món tots els avantatges que poden oferir. Aposten per una atenció més individualitzada i adaptada a cada xiquet o xiqueta gràcies al reduït nombre d'alumnat, per una escola més democràtica i menys jerarquitzada que les existents en zones amb una major quantitat d'habitants. A més a més, els punts febles que es podrien pensar en un primer moment els transformen en positius, com per exemple la multi graduació existent en les seues aules, ja que no es veu com quelcom negatiu, sinó com una oportunitat per a treballar la cooperació i el treball en equip entre xiquets i xiquetes amb diferents habilitats, capacitats i edats.

Amb el canvi de les dècades l'escola rural ha anat evolucionant, tot i que les lleis no l'han acompanyat i, de vegades, han sigut més un inconvenient que una ajuda, com és el cas de la LGE que va tenir com a conseqüència la reducció d'unitats, com el cas de l'escola de Vistabella, o, fins i tot, el tancament de moltes escoles rurals. L'escola rural s'ha transformat i modernitzat, especialment en les metodologies que ofereix, com és l'exemple del CRA del Penyagolosa. Durant els últims anys, des de la direcció del CRA, s'ha invertit en la formació del professorat, especialment

en matèria de nous processos d'ensenyança-aprenentatge i la introducció dels projectes de treball en tots els nivells educatius del centre, des d'infantil fins a l'últim curs de primària.

Amb aquest nou estil no sols intenta millorar i garantir l'educació que ofereixen a l'alumnat, també s'aspira a atraure noves famílies cap als pobles que aporten l'alumnat del CRA. Xicotets pobles que necessiten tota l'ajuda possible per a frenar el despoblament que pateixen. Però sols amb aquesta iniciativa no es combat l'èxode rural patit durant tants anys, també són necessàries altres mesures i polítiques que donen suport a la gent i els territoris de les zones rurals. Durant els últims anys, sembla que estiguin sortint algunes propostes a favor de la ruralitat, sols falta que vegin la llum i donen els seus fruits, però per a descobrir-ho potser encara falten bastants anys i sigui massa tard per a alguns pobles i les seues escoles.

Com es pot comprovar, la situació dels pobles que es localitzen en les proximitats del Penyagolosa, i la seua escola, no ha sigut molt diferent de l'existent en moltes altres bandes de la geografia espanyola. Poblacions amb escassos habitants a causa de la massiva migració cap a zones més industrialitzades que produí el tancament de les escoles o que es mantenen amb poc d'alumnat, i que intenten, per tots els mitjans, aconseguir augmentar la població. Un exemple és la proposta de l'Ajuntament de Vistabella, que cerca famílies que vulguin viure al poble a canvi d'un habitatge i un treball, per a garantir el futur de l'Aulari.

Es necessiten molts intents i esforços, per part de l'administració, dels partits polítics, de l'escola de la zona, dels ajuntaments i dels mateixos habitants, per a poder continuar garantint el dret a l'Educació de tots els xiquets i xiquetes. Per exemple, una possibilitat que milloraria considerablement la situació, seria l'existència de polítiques que milloraren la situació de l'economia rural per a mantenir i promocionar l'entorn per a l'accés de més població.

Una opció que s'utilitza actualment és la promoció dels pobles de la zona com a punt d'interès turístic, però hauria d'anar més enllà, ja que moltes vegades aquest tipus de mesures acaben aportant una realitat diferent de l'estimada. Es té com a objectiu l'augment del nombre d'habitants, però sols s'aconseguís enfortir la idea de poble de muntanya com a espai predilecte per als caps de setmana i l'estiueig. Es necessitarien mesures més dirigides a enfortir, no sols els sectors terciaris de la zona, sinó també els primaris, com és el cas de la ramaderia i l'agricultura. És a dir, haurien de haver-hi uns preus justos per la feina realitzada, per a poder arribar a garantir una vida digna dels agricultors i ramaders, i així poder viure dels recursos que proporcionen aquests paratges.

A més a més, una altra possibilitat serien, juntament amb polítiques econòmiques, les mesures d'acció positiva que ajudaren a la disminució de les desigualtats, el reconeixement de la diversitat i la igualtat d'oportunitats. Perquè ser home o dona, viure en el camp o la ciutat, o tindre diferents capacitats, no hauria d'ampliar les desigualtats, com per exemple en l'àmbit dels salaris.

Per l'altra banda, seria útil donar suport a la idea de comarca com a organització per a reduir les desigualtats i repartir recursos entre les diferents poblacions. És a dir, una organització comarcal que funcioni com a compensador i, mitjançant la qual, es puguin compartir recursos, tant econòmics com culturals. Així com la creació de mancomunitats, com és el cas de la "Mancomunitat del Penyagolosa – Pobles de Nord" que té com a finalitat la gestió comuna de diversos serveis com són els serveis socials, el turisme, l'educació o la sanitat, mitjançant acords entre la Mancomunitat i els ajuntaments dels diferents pobles que la formen (Xodos, Benafigos, Vistabella del Maestrat i Atzeneta del Maestrat).

Altrament, també seria interessant reforçar la situació d'aquests pobles d'interior a través del foment de projectes que afavoreixin el desenvolupament social i cultural, per exemple a través de jornades o activitats realitzades des de l'escola o de les associacions dels diferents pobles, com per exemple les rondalles que continuen lluitant per a fer perdurar la cultura i les tradicions o les associacions de joves que s'han anat creant aquests últims anys i intenten donar vida a aquestes poblacions.

Finalment, com s'ha comentat hi ha un gran interès, per part del CRA, per la modernització de l'escola quant a la incorporació de noves metodologies, com el treball per projectes, i la inversió en material tecnològic per a continuar oferint als xiquets i xiquetes de la zona la millor educació possible, i és que no hauria d'importar el lloc de residència per a poder accedir a una educació pública i de qualitat.

BIBLIOGRAFIA

- Agudo, J. L. B. (2004). Luces y sombras en la escuela rural. *Comunicação proferida nas Jornadas de Debate: Los Colégios Rurales Agrupados, Madrid, 4*.
- Boix, R. (2003). Escuela rural y territorio: entre la desruralización y la cultura local. *Revista Digital eRural, Educación, cultura y desarrollo rural, 1*.
- Compromís (25/04/2018). *Compromís presenta una proposta perquè els pobles menuts cobren el 100% de les subvencions en agricultura i medi ambient*. València. Recuperat des de: <https://compromis.net/29804/compromis-presenta-una-proposta-perque-els-pobles-menuts-cobren-el-100-de-les-subvencions-en-agricultura-i-medi-ambient/>
- Diària (09/05/2018). *25 famílies amb fills s'interessen per a viure en Vistabella*. Villafranca. Recuperat des de: <http://diadia.cat/25-families-amb-fills-sinteressen-per-a-viure-en-vistabella/>
- El Mundo (10/12/2017). *El PSPV reclama al Gobierno la creación de un plan nacional de escuela rural para luchar contra la despoblación*. València. Recuperat des de: <http://www.elmundo.es/comunidad-valenciana/2017/12/10/5a2d65e746163f10738b45e2.html>
- Española, C. (1978). BOE núm. 311, de 29 de diciembre de 1978. *Links*, 29313-29424.
- Ezquerro, E. F., del Nido, C. S., & Villanueva, P. S. (2006). Ayer y hoy de la escuela rural. *Belezos: Revista de cultura popular y tradiciones de La Rioja*, (2), 74-79.
- Galán, C. H., Garde, S. A. (2014). La escuela rural: ventajas, inconvenientes y reflexiones sobre sus falsos mitos. *Palabra: Palabra que obra*, (14), 46-59.

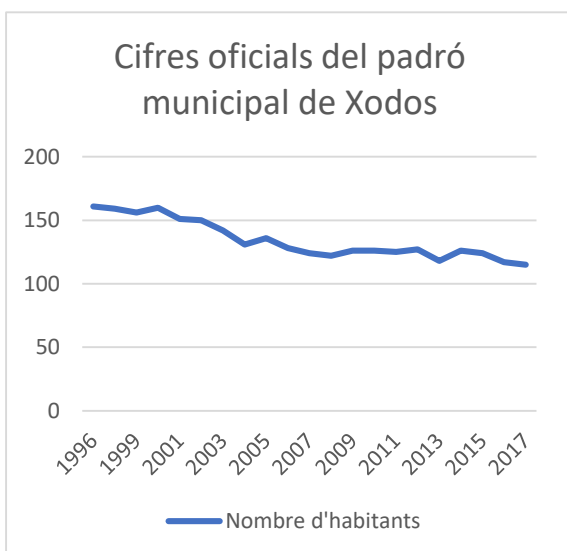
- Gelis, J. F. (2004). La escuela rural en España: apuntes sobre las potencialidades pedagógicas, relacionales y humanas de la misma. *Revista Digital eRural, Educación, cultura y desarrollo rural*, 2(3), 1-13.
- Instituto Nacional de Estadística (2018). *Censos de Población y Viviendas 2011. Resultados Municipales. Población por municipios, sexo y edad (año a año)*. Madrid. Recuperat des de: <http://www.ine.es/jaxi/Tabla.htm?path=/t20/e244/avance/p02/l0/&file=1mun12.px&L=0>
- Instituto Nacional de Estadística (2018). *Cifras oficiales de población resultantes de la revisión del Padrón municipal a 1 de enero. Castellón/Castelló: Población por municipios y sexo*. Madrid. Recuperat des de: <http://www.ine.es/jaxiT3/Tabla.htm?t=2865&L=0>
- Jiménez, A. B. (2010). Aproximación a las aulas de escuela rural: heterogeneidad y aprendizaje en los grupos multigrado Approach to rural schools' classrooms: heterogeneity and learning in groups of different degree groups. *Revista de Educación*, 352, 353-378.
- Levante (04/05/2018). Vistabella busca familias con niños para mantener los dos profesores del aula. Castelló. Recuperat des de: <http://www.levante-emv.com/castello/2018/05/04/vistabella-busca-familias-ninos-mantener/1713081.html>
- Lucas, D. B. (2013). Despoblación, desarraigo y escuela rural: condenados a encontrarse. *Encrucijadas-Revista Crítica de Ciencias Sociales*, 6, 56-69.
- Moriña, A. (2017). *Investigar con Historias de Vida: Metodología biográfico-narrativa*. Narcea Ediciones.
- Olalla, M. T., Iriarte, J. Á., & Fraile, C. (2000). La LOGSE vista desde el medio rural. *Revista de educación*, (322), 159-163.
- Ruiz, M. D. P. S., & Gil, M. G. (2011). La escuela rural en la sociedad globalizada: nuevos caminos para una realidad silenciada. Profesorado. *Revista de Currículum y Formación de profesorado*, 15(2), 141-153.
- Safont, E. (11/02/2017). *Quan n'érem quasi quaranta*. Vistabella del Maestrat: Arxiu de Vistabella del Maestrat. Recuperat des de: <https://vistabellaarxiuunicipal.com/2017/02/11/quan-nerem-quasi-quaranta/>
- Safont, E. (26/03/2018). *La meitat de l'escola*. Vistabella del Maestrat: Arxiu de Vistabella del Maestrat. Recuperat des de: <https://vistabellaarxiuunicipal.com/tag/llucena/>
- Santamaría L., R. (2014). La escuela rural en la LOMCE: oportunidades y amenazas. *Revista Supervisión*, 21(33).
- Santamaría L., R. (1998). La escuela rural entre 1970 y 1990. Zona del río Villahermosa.
- Sauras Jaime, P., Federación de Movimientos de Renovación Pedagógica., M. S., Escofet, M. G., Real, J. C., Vidal, R. E. C., Tomás, R. B., ... Cruz, C. R. de la. (1998). *Trabajar en la escuela rural: ¿Trabajar en la escuela rural?: ¡Trabajar en la escuela rural!* Federación de Movimientos de Renovación Pedagógica.

Annex 1:

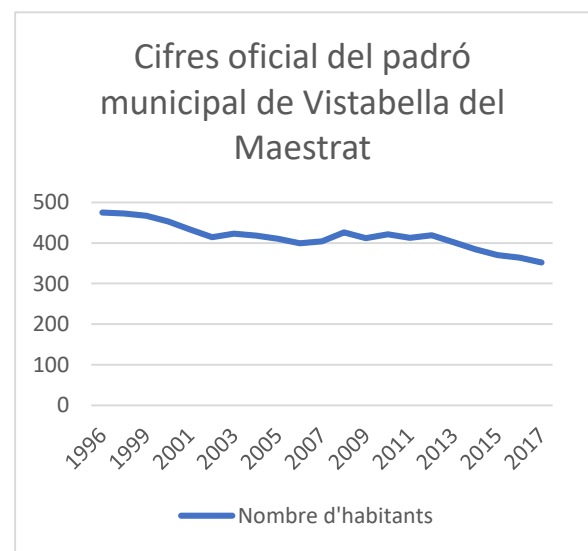

1972. Arxiu de Vistabella del Maestrat. Fons familiar Maria Isabel Gimeno Beser

Annex 2:

Font: INE (2018)

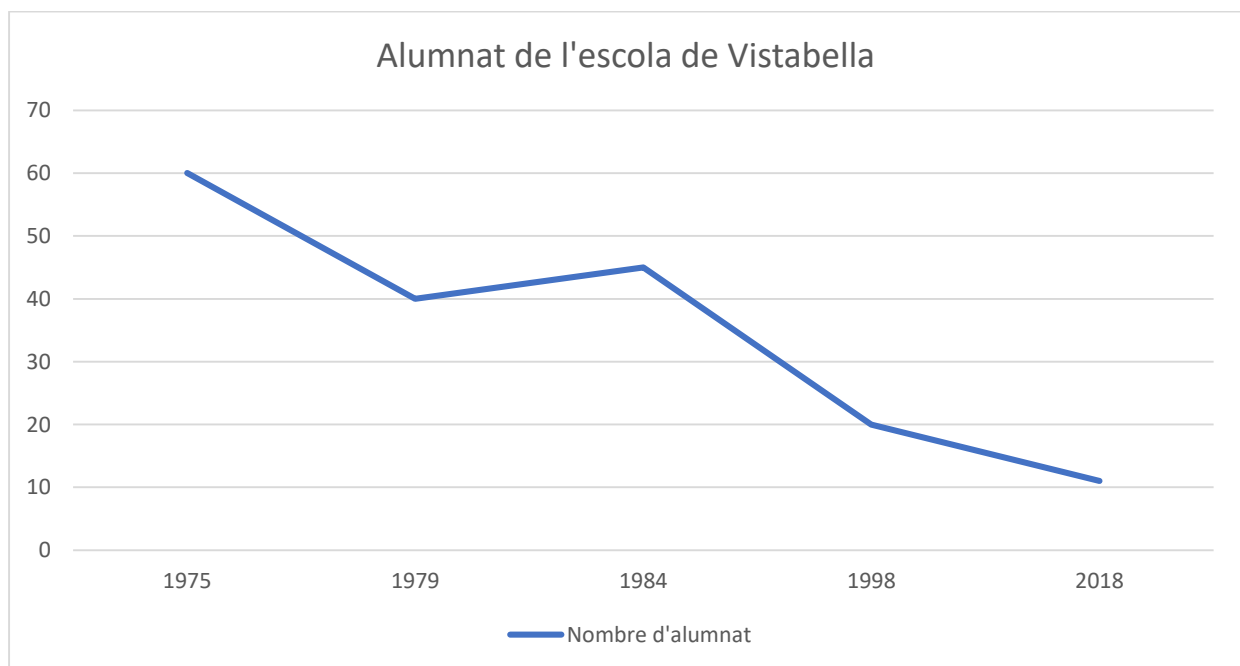
Font: INE (2018)

Annex 3:

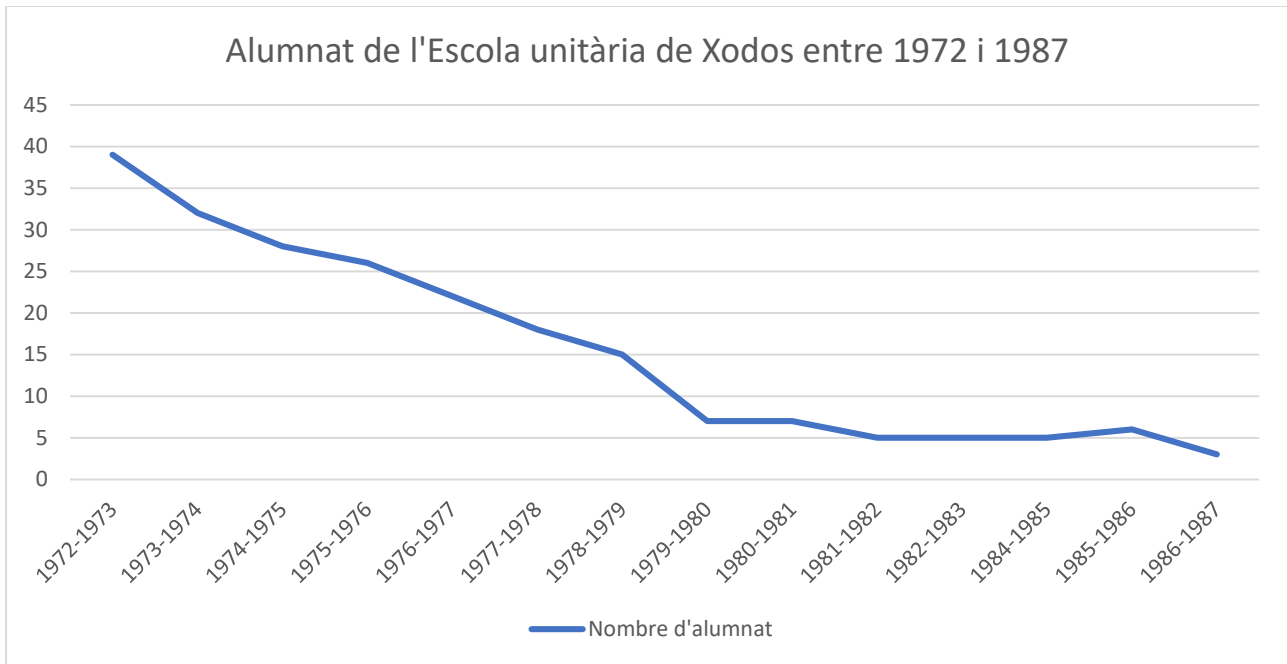
1979 Arxiu de Vistabella. Fons familiar Maria Isabel Gimeno Beser

Annex 4:

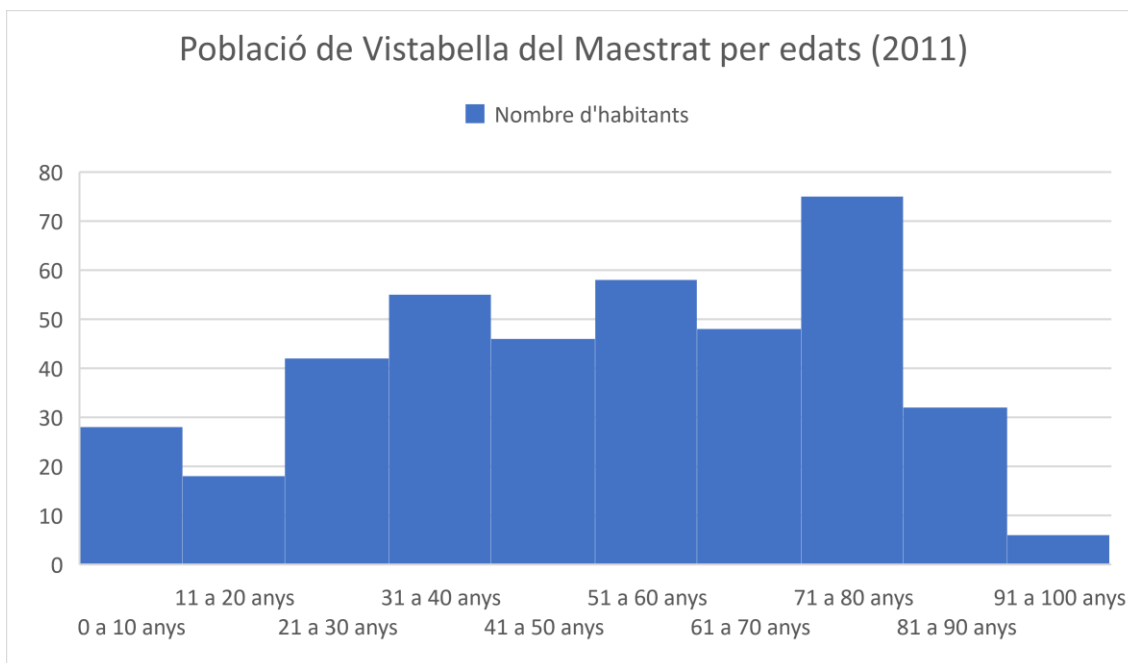
Font: elaboració pròpia

Annex 5:

Font: Arxiu municipal de l'Ajuntament de Xodos

Annex 6:

Font: INE (2017)